

SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYAT SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEXANIZMI

Maxkamova Mamlakat Abdukadirovna,
*iqtisod fanlar doktori, professor, Toshkent Davlat Texnika
Universiteti, Toshkent shahri*

Asimova Feruza Abdusattorovna,
Toshkent Davlat Texnika Universiteti, doktorant, Toshkent shahri

Jahon hamjamiyatiga integratsiyalashayotgan O'zbekiston Respublikasi uchun ham iqtisodiy rivojlanishning usutuvor yo'nalishlarini aniqlab olish kabi muhim masalalar O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida" PF-4947-sonli Farmonida belgilab berildi [1].

Qayd etish kerakki, mazkur me'yoriy-huquqiy hujjatda O'zbekiston Respublikasini taraqqiy ettirishning bir qancha yo'nalishlari bilan bir qatorda "Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlari" bo'linmasida tarkibiy o'zgartirishlarni chuqurlashtirish, milliy iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlarini, xususan, sanoat ishlab chiqarishini modernizatsiya va diversifikatsiya qilish hisobiga uning raqobatbardoshligini oshirish masalalariga qaratilgan mulohazalar keltirib o'tildi.

Bundan tashqari, mamlakat miqyosida sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirishga doir bir qancha me'yoriy-huquqiy hujjatlar ham ishlab chiqildi.

Dastlabki yo'nalish O'zbekistonda sanoat ishlab chiqarishining muayyan bir tarmoqlarini rivojlantirishga qaratilgan me'yoriy-huquqiy hujjatlardir.

Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirish, yangi industrial tarmoqlarni shakllantirish, sanoat korxonalarini modernizatsiya qilish va ularni qayta jihozlash, mahsulotlar eksportini oshirish bilan bog'liq ishlar bevosita investitsion jarayon bilan bog'liq. Shunday ekan, sanoat ishlab chiqarishini taraqqiy ettirishga doir qabul qilingan me'yoriy aktlar bevosita investitsiya faoliyatini yuritishga oid tashkiliy-huquqiy hujjatlar bilan uzviy bog'liq ravishda ishlab chiqilishi va bir-birini to'ldirishi tabiiy. O'zbekiston Respublikasida ham investitsiya faoliyatiga oid ko'plab me'yoriy – huquqiy hujjatlar ishlab chiqilgan bo'lib, ularning eng asosiysi bu "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni hisoblanadi [2].

Mamlakatimiz sanoat korxonalarida innovatsion boshqaruv samaradorligini oshirishda korxonaning strategik rivojlanish maqsadlarida innovatsion faoliyatga oid rivojlanish yo'nalishlarini shakllantirish, innovatsiyalarni amaliyotga tabiiq etish bo'yicha tegishli chora-tadbirlarni ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Bunda innovatsion boshqaruv maqsadlari daraxtini shakllantirishda yuqorida taklif etilgan usuldan foydalanish yuqori samaradorlikka erishish bilan bir qatorda, korxonaning innovatsion rivojlanishining barqarorligini ta'minlash uchun zamin yaratadi [3].

Sanoat korxonalari innovatsion faoliyatini boshqarish samaradorligini baholashda yangi texnologiyalarni o'zlashtirish, kadrlarni o'qitish va kvalifikatsiyasini oshirish xarajatlari hamda progressiv texnikalarning o'rtacha yillik qiymat omillarini hisobga olgan holda aniqlash maqsadga muvofiq bo'ladi.

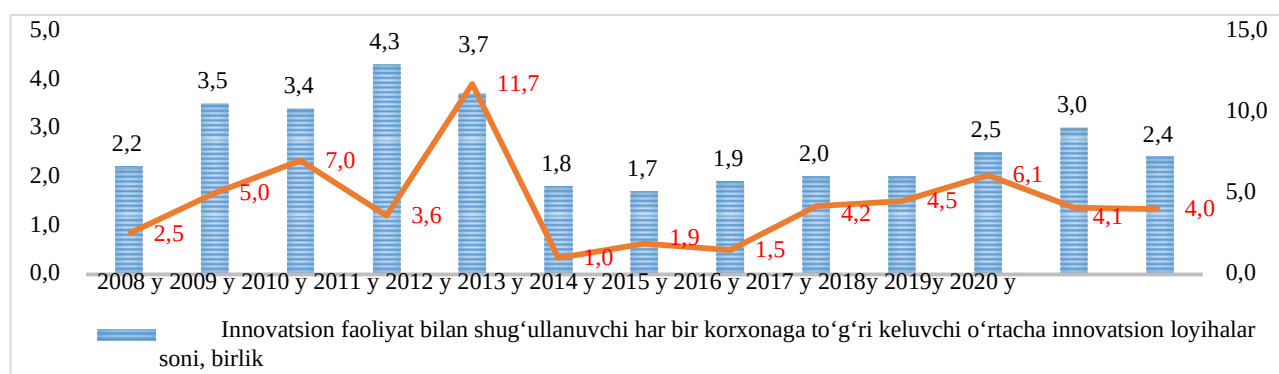
1-jadval

Sanoat korxonalarining innovatsion salohiyatini baholash reyting mezonlari [4]

Reyting mezonlari	Ballar
1. Innovatsion muhit	0-30
Innovatsion korxona	0-10
Innovatsion salohiyat	0-10
Korxonaning raqobatbardoshlik darajasi	0-5
Ishlab chiqarish darajasi	0-5
2. Ishchi xodimlar uchun ajratilgan kapital	0-15
Korxonada band bo'lgan ishchilar soni	0-5
Ishchi xodimlarni mehnat salohiyati	0-5
Ilmiy tadqiqot va ishlanmalarni bajargan xodimlar soni	0-5
3. Innovatsion faoliyat natijadorligi	0-20
Ilmiy ishlanma va takliflarni bajaradigan xodimlar soni	0-5
Ilmiy tadqiqot va ishlanmalar soni	0-5
Ilmiy tadqiqot va ishlanmalarni bajargan sanoat korxonalari soni	0-5
Sanoat korxonalari bo'yicha joriy qilingan texnologik innovatsiyalar soni	0-5
4. Innovatsion faoliyat uchun sarflangan mablag'lar	0-15
Ilmiy ishlanma va takliflar uchun xarajatlar	0-5
Marketing va tashkiliy innovatsiyalarga xarajatlar	0-5
Texnika-texnologiyalar uchun innovatsiyalarga xarajatlar	0-5
5. Korxonaning iqtisodiy rivojlanish holati	0-20
Innovatsion faol korxonalarning ulushi	0-5
Korxonaning rentabellik darajasi	0-5
Korxonaning mehnat unumdorligi darajasi	0-5
Korxonaning yalpi sanoat mahsulotlaridagi ulushi	0-5
Jami:	100
Reyting mezonlari	Ballar

Tahlillar ko'rsatishicha, 2008–2020-yillarda mamlakatimizda korxonalarning innovatsion faoliyat bilan shug'ullanishga bo'lgan qiziqishi yuqori emas. Xususan, korxonalar xo'jalik yuritish amaliyotida innovatsion faoliyat bilan shug'ullanuvchi korxonalar sonining ortishiga parallel ravishda innovatsiyalarni joriy qilish ko'rsatkichi ham ortib borgan. 2008-yilda innovatsion faoliyat o'z amaliyotiga to'g'ri kelgan har bir korxonaga o'rtacha 2,2 ta innovatsion loyiha to'g'ri kelgan bo'lsa, 2020-yilda ushbu ko'rsatkich 2,4 taga teng bo'ldi.

Shuningdek, korxonalar innovatsion faoliyatining samaradorligi ko'rsatkichi, ya'ni korxonalar tomonidan ishlab chiqarilgan jami innovatsion mahsulotlari (tovarlar, ishlar va xizmatlar) hajmi bilan innovatsion loyihani amaliyotga tatbiq etish uchun sarflangan jami xarajatlar o'rtasidagi nisbat o'rganilayotgan davrda 2008-yildagi 2,5 barobarlik ko'rsatkich 2020-yilga kelib o'rta hisobda 4,0 barobarga teng bo'ldi (1-rasm) [5]

1-rasm. O'zbekistonda korxonalarning innovatsion faoliyati bilan bog'liq ko'rsatkichlar tahlili

Ushbu holat bevosita korxonalarda innovatsion loyihalarni amaliyotga tatbiq etish bo'yicha boshqaruv amaliyotining birmuncha takomillashganligidan dalolat beradi. Ammo korxonalar innovatsion boshqaruvining rivojlanganlik darajasi xalqaro talablarga to'liq mos kelmaydi.

Sanoat korxonalarida mahsulot ishlab chiqarish, korxonaning innovatsion boshqaruvi samaradorligi ko'rsatkichlari ta'sirida o'zgarishi mumkin bo'ladi. Ya'ni sanoat korxonasida innovatsion boshqaruv to'g'ri tashkil etilgan bo'lib, mahsulot ishlab chiqarish jarayonlari texnik va yexnologik jihatdan zamon talablariga qanchalik mos bo'lgani sari ishlab chiqarish hajmi shunchalik yuqori sur'atda ortadi.

Asosiy e'tiborni mamlakatimizda sanoat korxonalarining innovatsion boshqaruvi mexanizmini rivojlantirishni rag'batlantirishga qaratilgan davlat dasturlarini ishlab chiqishga qaratish maqsadga muvofiq. Bunda hududiy tamoyil asosida sanoat korxonalarini innovatsion rivojlantirish yo'liga o'tkazish zarur. Shuningdek, viloyatlar kesimida ishlab chiqarilayotgan sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish jarayonlarini innovatsion rivojlanish yo'liga o'tkazish, ularni global darajadagi raqobatbardoshlik indeksi ko'rsatkichlarini muntazam ravishda takomillashtirish imkoniyati vujudga keladi.

Sanoat korxonalarini innovatsion rivojlantirish va uning raqobatbardoshligini oshirishning taraqqiy etgan mamlakatlar amaliyoti tahlili ko'rsatishicha, ushbu mamlakatlarda bozor mexanizmining amal qilishida davlat va xususiy sheriklik tamoyiliga ustuvorlik qaratilgan hisoblanadi.

Sanoat korxonalarining innovatsion faoliyati, ularning rivojlanishidagi mavjud muammolarini monitoring qilish hududiy innovatsion sanoat markazlari tomonidan amalga oshiriladi. Shuningdek, sanoat korxonalarining uzoq muddatli davr uchun mo'ljallangan innovatsion rivojlanish dasturlari va ularni amalga oshirish bo'yicha chora-tadbirlari hududiy sanoat korxonalarini rivojlantirish markazlari tomonidan o'rganilib, ularni moliyalashtirish va tegishli imtiyozlardan foydalanish bo'yicha amaliy yordam ko'rsatiladi.

Korxonaning innovatsion boshqaruvi samaradorligiga doimiy ravishda ichki va tashqi omillar o'z ta'sirini ko'rsatib turadi. Zamonaviy iqtisodiy munosabatlar tizimida ichki omillar qatoriga tadbirkorlik qobiliyati, korxona personal, kommunikatsiya samaradorligi, korxonaning tashkiliy tuzilishi, innovatsion faoliyatning bozorga yo'naltirilganligi va innovatsiyalar uchun resurslarning yetarlilik darajasi kabi omillar kiradi. Korxonaning innovatsion boshqaruvi samaradorligiga ta'sir ko'rsatuvchi tashqi omillarga esa mamlakatda maslahat va konsalting xizmatlari, moliyaviy yordam, innovatsion faoliyatni rag'batlantirish va qonunchilik kabi omillar inobatga olinishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 26-maydagi "2017–2021-yillarda qayta tiklanuvchi energetikani yanada rivojlantirish, iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohada energiya samaradorligini oshirish chora-tadbirlari dasturi to'g'risida"gi PQ–3012-son qarori.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ID-9413-son "O'zbekiston Respublikasini 2030 yilga qadar ijtimoiy-iqtisodiy kompleks rivojlantirish kontsepsiyasi to'g'risida" gi qarori.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 1-aprelda "Ilm-fan sohasidagi davlat siyosati va innovatsion rivojlantirishdagi davlat boshqaruvini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ–5047-son Qarori / lex.uz.

4. Sarimsakov D.X. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati, 2021.

5. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/social-protection-2>.